

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3.805 (2021)

2023/7

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

Muassis: Buxoro davlat universiteti Fan va ta'lim MChJ Bosh muharrir: Ma'murov Bahodir Baxshullayevich Jamoatchilik kengashi raisi: Xamidov Obidjon Xafizovich, Buxoro davlat universiteti rektori Tahririyat kengashi raisi: Maxmudov Mels Hasanovich Mas'ul kotib: Akramova Gulbahor Renatovna Texnik muxarrir: Davronov Ismoil Ergashevich Tahririyat manzili: Buxoro shahar, Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy Telefon: +998(90)744-00-22 E-mail: eirjurnal2020@gmail.com Jurnalning elektron sayti: www.interscience.uz Jurnal OAK Rayosatining 2021 yil 30 sentyabrdagi 306/6-son Qarori bilan PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA, FILOLOGIYA, TARIX FANLARI bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ruyxatiga kiritilgan Bosishga ruxsat etildi: 20.07.2023 y. Qog'oz bichimi 60x84 1/8. b/t.12,5. Buyurtma raqami 1.23 «FAN VA TA'LIM» nashriyotida chop etildi. Buxoro shahar Jurnal 28.07.2021 yilda 9305 raqami bilan O'zbekiston Ommaviy axborot vositalari davlat ro'yxatidan o'tgan Jurnal 2020 yilda tashkil topdi va 2 oyda 1 marta chop etildi. 2021 yil noyabr oyidan boshlab har oyda 1 marta o'zbek, rus va ingliz tillarida chop etiladi «Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar» xalqaro ilmiy-metodik jurnalidan ko'chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi Maqolada keltirilgan faktlarning to'g'riligi uchun muallif mas'uldir	07.00.00 – TARIX FANLARI	
	Axmadov O. Sh. Buxoro mang'it hukumdorlarining talim - tarbiyadagi ibrati	7
	Амонова Ф. С. Бухоро амирлигида олтин қазиб олиш тарихидан	13
	Ахматов А. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси бухоро бўлими котиблари (архив материаллари асосида, биринчи мақола)	18
	Sodiqov F. F. O'zbekiston ssrda mahalliy boshqaruv idoralarining shakllanishi (1925-1926-yillar)	22
	Teshayev A. T. Tarix fanini innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali o'qitish	28
	Ражабов Қ. Ўзбекистондаги беназир сиймо (Атоқли давлат ва жамоат арбоби Назир Ражабов сиёсий фаолиятига чизгилар)	32
	Nosirov Sh. O'. Professor Po'lat Soliyev ijodida Buxoro tarixi masalalari	39
	Sharopov D. R. Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqasida Tolibon hukumatining tutgan o'rni	43
	Zinatdinov N. K. Qoraqalpog'istonda 1929-yilgi Taxtakopir voqeasi va undan keyin musulmon ulamlarning qatag'onga uchrashi	47
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI		
Akramova S.R. Zamonaviy tilshunoslikda konnotativ komponentlar va ularning pragmatik xususiyatlari	52	
Allamuratova X. O'zbek tilida apotropeik semantikali antroponimlar tasnifi	58	
Atamurodova G. Sh. Boshlang'ich sinflarda unli tovushlar talaffuzini o'rgatish usullari	64	
Ашуров З. Интерактивные методы с использованием информационных технологий в обучении языкам	68	
Ашурова С. Э. Роль использование современных информационных технологий в процессе обучения иностранному языку	71	
Jakbarova M. I. O'quvchilarda nutq so'zlash ko'nikmasini rivojlantirish usullari	76	
Jumayeva U. A., Hakimbaeva O. K. Maktab yoshidagi bolalarga chet tilini o'rgatishda qo'shiqlar va multimedia vositalaridan foydalanish	80	
Nosirova M. O. Dunyoning rus va o'zbek maqol manzarasida ijtimoiy qadriyatlarining reprezentatsiyasi	86	
Nurjonova Y. Sh. Xalq og'zaki ijodi namunalarini janr xususiyatlariga ko'ra o'qitish	91	

Qurbonova M. A. Affiksatsiya usulida yasalgan okkazonalizmlar	96
Rahimov O. O. Turli tizim tillar maqollarida dunyoning paremiologik manzarasi	101
Rasulova A. M., Shodiyeva A. A. Rasmiy nutqda presuppozitsiyaning ifodalanishi	107
Raxmanov U. Rasmiy-idoraviy uslubda matnlar yaratish ko'nikmasini rivojlantirish mazmuni	112
Tuxtayev S. T. Xitoy klassik adabiyotining rivojlanish bosqichlari	119
Umarova N. Z. O'zbek tili mashg'ulotlaridan mashq turlaridan samarali foydalanish	124
Uteuliyeva M. I. Ona tili darslarini tasviriy san'at va tarix fanlariga bog'lab o'qitish orqali nutqiy kompetensiyani rivojlantirish usullari	132
Shamsiyev Sh. I. O'zbek folklorshunosligi, tarixi va uning adabiyotdagi o'rni	136
Sharipova M. S. O'zbek va koreys tillarining paremiologik birliklari	141
Shodieva Sh. I. Tilshunoslikda kognitiv yondashuv	147
Cho'liyeva N. A. Hikoya poetikasida metamorfoza, makoniy xoslik va badiiy zamon	151
Choriyeva Z.B. O'zbek va ingliz topishmoqlarining badiiy va kompozitsion xususiyatlari	156
Xalilov F. V. Talabalar mustaqil ishlarni tashkil etishda zamonaviy didaktik vositalardan samarali foydalanish	163
Xasanov Z. B. Futbol muxlislari slengi shakllanishining nazariy asoslari	170
Khusanov E. D., Madjidova R. U. Ingliz va o'zbek tillarida hududiy milliy konseptlarning dialektizmlarda aks etilishi	176
Ziyayeva X. I. O'zga tilli guruhlarda izchil rus nutqida keys shakllaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari	181
19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI	
Abdumadjidova D. R. Sportchilarning yuqori natijalarga erishishda psixologik tayyorgarlikning ahamiyati	186
Abdusamatov J. Q. Pedagogning metodik tayyorgarligi va ijodkorligi innovatsion klasterni sama-rali rejalashtirishning omili sifatida	191
Asrarxanova E. A. Autizm sindromli bolalarning ijtimoiy hayotdagi o'rni	194
Арифджанова М. А. Психологические особенности синдрома выгорания	201
Butayeva U. A. Rahbar kadrlar zaxirasini shakllantirishda ijtimoiy intellekt va qadriyatlarining o'rni	208
Быстрова Ю. А., Лапп Е. А. Психологическое сопровождение спортсменов с особыми образовательными потребностями во время участия на соревнованиях по спортивным бальным танцам	218
Elov Z. S. Deviant xulq-atvorli o'smirlar shaxsida ruhiy-jinsiy buzilishlar ijtimoiy psixologik muammo sifatida	223
Ganjiev F. F. Socio-psychological determinants of the state of aggressiveness and autoaggressiveness in adolescents	228
Avlayev O.U. Turli xil kasb egalarining kamolotiga sotsial intellektning ta'sir xususiyatlari	235
Ikramova Sh. B. Harbiy xizmatchilar oilasida ota va bola munosabatlarining xususiyatlari	242
Jabborov X. X. Yoshlar milliy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan g'oyaviy va mafkuraviy tahdidlarning ijtimoiy-psixologik omillari	246

Madgafurova D. O., Yoqubjonov Z. O'smir yoshi davrida psixik rivojlanish xususiyatlari	253
Mannabova E'. B. Hayotiy bardoshlilik — psixologik fenomen sifatida	259
Mirzayeva S. R. Oilaviy munosabatlarni ijtimoiy psixologik omillari	263
Насимджанова М.М. Роль школы в развитие процесса инкультурации личности	267
Нурымбетова Э. Ж. Интеллектуальные особенности студентов-психологов	271
Nishanov S.Y. Sudda hukm chiqarish va uning psixologik jihatlari	277
Norbosheva M. Bola shaxsi va xulq-atvori shakllanishida muloqotning ahamiyati	281
Nurmatov N. N. Yosh rahbarlarda qaror qabul qilishning ijtimoiy - psixologik qirralari	286
Omonov Sh. I. Iqtisodiy psixologiya tarixi va uni o'rganishning hozirgi zamon muammolari	290
Пак В. В. Перфекционизм как черта личности влияющая на достижение цели	294
Turaqulov L. T. Mehribonlik uyi tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvida axloqiy tarbiyaning o'rni.	301
Ulug'ova Sh. M. Zamonaviy tadbirkorlar xulqining moslashuvchanligiga etnomadaniy qadriyatlar ta'siri	305
Xasanova Sh. J. Inson psixik taraqqiyoti determinatsiyasi	310
Yuldashova D. Sh. O'quv motivatsiyasini rivojlantirishning pedagogik, psixologik xususiyatlari	313
Yuldosheva G. O'. Iqtisodiy xulq-atvorning moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonidagi o'rni va o'ziga xos jihatlari.	316
Ядгарова Г.Т Психологические основы образовательного процесса	320
Конратбаева А. Б. Агрессив хулқ-атвор борасида шарқ мутафаккирларининг карашлари	323
Шониязова И. М. Кичик мактаб ёшидаги ўқувчилархулқида аффилиация мотивациясининг тутган ўрни	329
Jalilov H. N. Pedagogical-psychological characteristics of the impact of work-life balance on the turnover of professor-teachers of higher education institutions	338
Shamshetova A. K. Orolbuyi mintaqasi aholisiga ijtimoiy-psixologik xizmat ko'rsatish faoliyatini takomillashtirish	342
Xalilova D. A. Yoshlarning otalikga tayyorligini psixologik muammolari	347
Мишиева М. Г. Влияние способностей успешному обучению студентов иностранному языку	352
Jo'rayeva D. Y. Biologiya o'qitish metodikasi fanidan mustaqil ta'limni tashkil etishdagi muammoning yechimi- bulutli texnologiyalardan foydalanish	361
Яхёева У. Ш. Математика дарслари орқали бошланғич синф ўқувчилари креатив тафаккурини шакллантиришнинг психологик детерминантлари	372
Haydarov Sh. Sh. Bo'lajak muhandislarda psixologik salomatlik omillarining shakllanishining pedagogik-psixologik determinantlari	379
IQTISODIYOT	
Shirinova N. B. O'zbekistonda soliq tizimining o'ziga xos xususiyatlari	385

Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar

JAMOATCHILIK KENGASHI A'ZOLARI

Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi akademigi
Shamsutdinov Rustambek Temirovich, Andijon davlat universiteti professori, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat hodimi, tarix fanlari doktori

Majidov Inom Urushevich, texnika fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti.

Olimov Qahramon Tanzilovich, pedagogika fanlari doktori, professor, A.I. Gershen nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti Toshkent filiali

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Musurmonova Oyniso, pedagogika fanlari doktori, professor

Safarova Rohat G'aybulloyevna, pedagogika fanlari doktori, professor, T.N. Qori-Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti.

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor, O'zbekiston jaxon tillari universiteti

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

XORIJ OLIMLARI

Artamonova Yekaterina Iosifovna, pedagogika fanlari doktori, professor, Moskva davlat pedagogika universiteti, Xalqaro pedagogika fanlari akademiyasining prezidenti

Yemelyanova Irina Yevgenyevna, pedagogika fanlari doktori, professor, Janubiy-ural davlat ijtimoiy-pedagogika universiteti, Rossiya

Kuzmenko Galina Anatolevna, pedagogika fanlari doktori, professor, Moskva davlat pedagogika universiteti, Jismoniy tarbiya, sport va salomatlik instituti

Safaraliyev Bozor Safaraliyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Chelyabinsk davlat akademiyasi

Kulishov Vladimir Vasilevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Davlat iqtisodiyot va texnologiya universiteti prorektori, Krivoy Rog, Ukraina

Lazarenko Irina Rudolfovna, pedagogika fanlari doktori, professor, Altay davlat pedagogika universiteti rektori, Rossiya

Filippova Oksana Gennadevna, pedagogika fanlari doktori, professor, Janubiy-ural davlat ijtimoiy-pedagogika universiteti, Rossiya

Xristo Kyuchukov, pedagogika fanlari doktori, Umumiy tilshunoslik va psixolingvistika professori, Berlin Erkin universiteti, Turkologiya instituti.

Xalqaro psixolingvistika va Sotsiolingvistika jurnali asoschisi va muharriri, Germaniya

Kumskov Mixail Ivanovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor, M.V. Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti

Maksimenko Sergey Dmitriyevich, akademik, psixologiya fanlari doktori, professor, Ukraina Milliy pedagogika fanlari akademiyasining akademigi

Padalka Oleg Semenovich, pedagogika fanlari doktori, professor, M.P. Dragomanova nomidagi pedagogika milliy universiteti, Ukraina

Hazretali Tursun, tarix fanlari doktori, professor, Xoja Ahmad Yassaviy nomidagi xalqaro qozoq-turk universiteti professori

Mamedova Irada, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent, Ozarbayjon Milliy akademiyasi Tarix instituti bo'lim boshlig'i

Timur Xo'jaog'li, tilshunos va adabiyotshunos olim, Michigan universiteti professori (AQSh)

Nurettin Hatunoglu Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Turkiya)

Mullodjanov Sayfullo Kuchakovich, tarix fanlari doktori, professor, Tojikiston milliy universiteti

Gushko Sergey Vladimirovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Davlat iqtisodiyot va texnologiya universiteti prorektori, Krivoy Rog, Ukraina

O'ZBEKISTON OLIMLARI

TARIX FANLARI

Inoyatov Sulaymon Inoyatovich, tarix fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiteti

Rajabov Qahramon Kenjayevich, tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Fanlar akademiyasi Tarix instituti yetakchi ilmiy xodimi

Rashidov Oybek Rasulovich, tarix fanlari doktori (DSc), Buxoro davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI

Madjidova Ra'no Urishevna, filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Sharipova Laylo Frunzeyevna, filologiya fanlari doktori (DSc), Buxoro davlat universiteti

Nigmatova Lolaxon Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), Buxoro davlat universiteti

Yusupova Hilola O'ktamovna, filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Buxoro muhandislik-texnologiya instituti

Ro'ziyeva Mohichehra Yoqubovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doytori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti

PEDAGOGIKA FANLARI

Tolipov O'tkir Qarshiyeich, pedagogika fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti.

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiteti

Jo'rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, dotsent, Buxoro davlat universiteti

Tilavova Matlab Muxammadovna, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, Buxoro davlat universiteti

Sohibov Akram Rustamovich, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, Qarshi davlat universiteti

Umarov Baxshullo Jo'rayevich, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, Buxoro davlat universiteti

Hasanova Gulnoz Qosimovna, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, Buxoro davlat universiteti

Inoyatov Abdullo Shodiyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dotsent, Buxoro davlat universiteti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Umarov Baxriddin Mingbayevich, psixologiya fanlari doktori, professor, Toshkent davlat pedagogika universiteti

Bafayev Muxiddin Muxammadovich, psixologiya fanlari buyicha falsafa doktori (PhD), Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

IQTISODIYOT FANLARI

Kurolov Kobuljon Kulmanovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoqi markazi direktori

Mamanazarov Abdulkim Bozorovich, iqtisodiyot fanlari fan nomzodi, dotsent, Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti Toshkent filiali

FALSAFA FANLARI

Namozov Bobir Bahriyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), Buxoro davlat universiteti

SIYOSIY FANLAR

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti

BIOLOGIYA FANLARI

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, dotsent, Buxoro davlat universiteti

ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ЧЛЕНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО СОВЕТА

Джурраев Рисбой Хайдарович, доктор педагогических наук, академик АНРУз
Шамсутдинов Рустамбек Темирович, профессор Андижанского государственного университета, заслуженный работник культуры Узбекистана, доктор исторических наук
Мажидов Ином Урушев, доктор технических наук, профессор, Национальный университет Узбекистана им. Мирзо Улугбека
Олимов Кахрамон Танзилевич, доктор педагогических наук, профессор. Ташкентский филиал Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена
Таджиходжаев Зокирхужа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор
Мусурмонова Ойинисо, доктор педагогических наук, профессор
Сафарова Рохат Гайбуллоевна, доктор педагогических наук, профессор, Узбекский научно-исследовательский институт педагогических наук имени Т. Н. Кори-Ниязи
Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков

РЕДАКЦИОННО-ИЗДАТЕЛЬСКИЙ СОВЕТ
ЗАРУБЕЖНЫЕ УЧЕНЫЕ

Артамонова Екатерина Иосифовна, доктор педагогических наук, профессор, Московского государственного педагогического университета. Президент Международной академии педагогических наук
Емельянова Ирина Евгеньевна, доктор педагогических наук, профессор, Южно-уральский государственный гуманитарно-педагогический университет. Россия
Кузьменко Галина Анатольевна, доктор педагогических наук, профессор. Московский государственный педагогический университет, Институт физической культуры, спорта и здоровья
Сафаралиев Бозор Сафаралиевич, доктор педагогических наук, профессор кафедры социально-культурной деятельности Челябинской государственной академии
Куликов Владимир Васильевич, доктор педагогических наук, профессор. Государственный университет экономики и технологий, Кривой Рог, Украина
Лазаренко Ирина Рудольфовна, доктор педагогических наук, профессор. Ректор Алтайского государственного педагогического университета, Россия
Филиппова Оксана Геннадьевна, доктор педагогических наук, профессор. Южно-уральский государственный гуманитарно-педагогический университет. Россия
Христо Кючуков, доктор педагогических наук. Профессор общего языкознания и психолингвистики. Свободный университет Берлина, Институт тюркологии. Редактор Международного журнала психолингвистики и социолингвистики, Германия
Кумсков Михаил Иванович, доктор физико-математических наук, профессор Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова
Максименко Сергей Дмитриевич, академик, доктор психологических наук, профессор. Академик Национальной академии педагогических наук Украины
Падалка Олег Семенович, доктор педагогических наук, профессор, Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, Украина
Хазретали Турсун, доктор исторических наук, профессор Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмада Яссави
Мамедова Ирада, PhD по историческим наукам, доцент, заведующий институтом истории Национальной Академии Азербайджана
Тимур Хужаугли, лингвист и литературовед. Профессор Мичиганского университета (США)
Nigetiñ Natiñoğlu, Assoc. доктор, университет Зонгулдак Бюлент Эджевит, факультет искусств и наук, исторический факультет (Турция)
Муллоджанов Сайфулло Кучакович, доктор исторических наук, профессор. Национальный университет Таджикистана
Гушко Сергей Владимирович, доктор экономических наук, профессор, проректор Государственного экономико-технологического университета, Кривой Рог, Украина

УЧЕНЫЕ УЗБЕКИСТАНА

Иноятов Сулаймон Иноятович, доктор исторических наук, профессор. Бухарский государственный университет
Раджабов Кахрамон Кенжаевич, доктор исторических наук, профессор, ведущий научный сотрудник Института истории Академии наук Узбекистана
Ойбек Расулович Рашидов, доктор исторических наук. Бухарский государственный университет

Филология

Маджидова Рано Уришевна, доктор филологических наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков
Шарипова Лайло Фрунзеевна, доктор филологических наук. Бухарский государственный университет
Низматова Лолахан Хамидовна, доктор филологических наук. Бухарский государственный университет
Юсупова Хилола Уктамовна, кандидат филологических наук, доцент. Бухарский инженерно-технологический институт
Рузиева Мохичехра Якубовна, доктор философских наук, доцент. Бухарский государственный университет

Педагогика

Толипов Уткир Каршиевич, доктор педагогических наук, профессор. Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами.
Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор. Бухарский государственный университет
Джурраев Хуснидин Олтинбаевич, доктор педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет
Тилавова Матлаб Мухаммадовна, кандидат педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет
Дилова Наргиза Гайбуллаевна, PhD по педагогическим наукам, доцент. Бухарский государственный университет
Сохибов Акрам Рустамович, кандидат педагогических наук, доцент. Каршинский государственный университет
Умаров Бахшулло Джурраевич, кандидат педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет
Хасанова Гулноз Касимовна, кандидат педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет
Иноятов Абдулло Шодиевич, доктор философских наук (PhD) в области педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Психология

Умаров Бахриддин Мингбаевич, доктор психологических наук, профессор. Ташкентский государственный педагогический университет
Бафеев Мухиддин Мухаммадович, PhD по психологическим наукам. Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Экономика

Куролов Кобулжон Кулманович, доктор экономических наук, профессор. Директор сетевого центра переподготовки и повышения квалификации педагогов Ташкентского государственного технического университета имени Ислама Каримова
Маманазаров Абдурахим Бозорович, кандидат экономических наук, доцент. Ташкентский филиал Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова

Философия

Намозов Бобир Багриевич, доктор философских наук. Бухарский государственный университет

Политика

Джумаев Рустам Ганиевич, доктор философии (PhD) по политическим наукам, доцент. Бухарский государственный университет

Биология

Артикова Хафиза Тоймуродовна, доктор биологических наук, доцент. Бухарский государственный университет

EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH**MEMBERS OF THE PUBLIC COUNCIL**

- Djuraev Risboy Haydarovich**, Doctor of Pedagogical Sciences, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan
Shamsutdinov Rustambek Temirovich, Professor of Andijan State University, Honored Worker of Culture of Uzbekistan, Doctor of Historical Sciences
Majidov Inom Urushevich, Doctor of Technical Sciences, Professor. National University of Uzbekistan.
Olimov Kahramon Tanzilovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Tashkent branch of the Russian State Pedagogical University named after A.I. Gertsen
Tadjikhodjaev Zokirkhoja Abdusattorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor
Musurmonova Oyniso, doctor of pedagogical sciences, professor
Safarova Rohat Gaybulloevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzbek Scientific Research Institute of Pedagogical Sciences named after T.N. Qori-Niyazi.
Ibragimov Xolboy Ibragimovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzbekistan University of World Languages

MEMBERS OF EDITORIAL COUNCIL

- Artamonova Ekaterina Iosifovna**, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, President of the Moscow State Pedagogical University, International Academy of Pedagogical Sciences
Emelyanova Irina Evgenievna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, South Ural State Humanitarian Pedagogical University, Russia
Kuzmenko Galina Anatolevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Moscow State Pedagogical University, Institute of Physical Culture, Sports and Health
Safaraliev Bozor Safaralievich, doctor of pedagogical sciences, professor. Chelyabinsk State Academy
Kulishov Vladimir Vasilevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Vice-Rector of the State University of Economics and Technology, Krivoy Rog, Ukraine
Lazarenko Irina Rudolfovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Rector of Altai State Pedagogical University, Russia
Filippova Oksana Gennadevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. South Ural State Humanitarian Pedagogical University, Russia
Christo Kyuchukov, Doctor of Pedagogical Sciences. Professor of General Linguistics Psycholinguistics. Free University of Berlin, Institute of Turkology. Founder and editor of the International Journal of Psycholinguistics and Sociolinguistics, Germany
Kumskov Mikhail Ivanovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor. M.V. Lomonosov Moscow State University
Maksimenko Sergey Dmitriyevich, academician, doctor of psychological sciences, professor. Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Padalka Oleg Semenovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical University named after M.P. Dragomanova, Ukraine
Hazretli Tursun, Doctor of Historical Sciences, Professor of the International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmad Yassavi
Timur Khuzhaugli, linguist and literary critic. Professor at the University of Michigan (USA)
Nurettin Hatunoğlu Assoc. Dr., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History (Turkey)
Mullojanov Sayfulla Kuchakovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. National University of Tajikistan
Gushko Sergey Vladimirovich, Doctor of Economics, Professor, Vice-Rector of the State University of Economics and Technology, Krivoy Rog, Ukraine

SCIENTISTS OF UZBEKISTAN**History**

- Inoyatov Sulaimon Inoyatovich**, Doctor of Historical Sciences, Professor. Bukhara State University
Rajabov Kakhramon Kenjayevich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher of the Institute of History of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Rashidov Oybek Rasulovich, Doctor of Historical Sciences. Bukhara State University

Philology

- Majidova Rano Urishevna**, Doctor of Philology, Professor, Uzbek State University of World Languages
Sharipova Laylo Frunzeyevna, Professor, Doctor of Philology. Bukhara State University
Nigmatova Lolaxon Xamidovna, Doctor of Philology. Bukhara State University
Yusupova Khilola Oktamovna, candidate of philological sciences, associate professor. Bukhara Engineering and Technology Institute
Ruziyeva Mohichehra Yakubovna, Doctor of Philosophy, Associate Professor. Bukhara State University

Pedagogy

- Tolipov Utkir Karshiyevich**, Doctor of Pedagogy, Professor. Tashkent State Pedagogical University named after Nizami.
Olimov Shirinboy Sharofovich, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University
Jurayev Khusriddin Oltinbayevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University
Tilavova Matlab Muhammadovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University
Dilova Nargiza Gaybullayevna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University
Sohibov Akram Rustamovich, candidate of pedagogical sciences, associate professor. Karshi State University
Umarov Bakhshullo Djurayevich, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University
Khasanova Gulnoz Kasimovna, candidate of pedagogical sciences, associate professor. Bukhara State University
Inoyatov Abdullo Shodieievich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Psychology

- Umarov Bakhridin Mingbayevich**, Doctor of Psychology, Professor. Tashkent State Pedagogical University
Bafayev Muhiddin Mukhamadovich, PhD in Psychological Sciences. Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Economy

- Kurolov Kobuljon Kulmanovich**, Doctor of Economics, Professor. Director of the network center for retraining and advanced training of teachers of the Tashkent State Technical University named after Islam Karimov
Mamanazarov Abdukhakim Bozorovich, candidate of economic sciences, associate professor. Tashkent branch of Moscow State University. M.V. Lomonosov

Philosophy

- Namozov Bobir Baxriyevich**, Doctor of Philosophy. Bukhara State University

Politics

- Djumayev Rustam Ganiyevich**, Doctor of Philosophy (PhD) in Political Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Biology

- Artikova Khafiza Tuymurodovna**, Doctor of Biological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

ТУРЛИ ХИЛ КАСБ ЭГАЛАРИНИНГ КАМОЛОТИГА СОТСИАЛ ИНTELLEKTNING TA'SIR XUSUSIYATLARI

Avlayev Orif Umirovich,

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti, psixologiya kafedrası dotsenti,
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagog, agrar va iqtisodchi kasb egalarining sotsial intellekti bilan kamoloti munosabatini aniqlash muammolari tahlil qilingan. Bunda pedagog, agrar va iqtisodchi kasb egalari kamolotida sotsial intellektni aniqlash bo'yicha ma'rifat natijalari qiyosiy o'rganilgan. Pedagog, agrar va iqtisodchi kasb egalarida sotsial intellekt ko'rsatkichi turli xil ekanligi aniqlangan. Iqtisodchi kasb egalarining kamoloti ularning sotsial intellektlari bilan kuchli korrelyatsiyasi boshqa kasb egalariga nisbatan yuqori ekanligi aniqlangan. Shuning uchun tadqiqotimizda, sotsial intellektni muayyan kasb egalari shaxs kamolotiga qanchalik ta'sir darajasi o'rganilgan. Tadqiqotda olingan empirik materiallarning validligi va ishonchliligini aniqlash uchun matematik-statistika metodidan foydalanildi.

Kalit so'zlar: shaxs, kamolot, pedagog, agrar va iqtisodchi kasb egalari, sotsial intellekt, shaxs yo'nalganlik, shaxsning umumiy xususiyatlari, shaxsning o'ziga xos xususiyatlari, ijtimoiy ta'sir etuvchanlik, tashkilotchilikka qobiliyatlilik, tashkilotchilik qobiliyatining individual farqlari.

Kasbiy kamolotni belgilovchi asosiy psixologik omillar sifatida shaxsning individual psixologik xususiyatlariga alohida urg'u beriladi. Kasbiy qobiliyatlarning to'laqonli safarbar qilinishi shaxsning boshqa xususiyatlari bilan integrallashganda o'z natijasini beradi. Bu ayniqsa sotsial intellekt bilan uyg'unlashsa samarasi yuqori bo'ladi.

Shaxs sifatlarining ijobiy o'zaro aloqalari munosabatlari sifatida kasbiy faoliyat uchun zarur malakalarning muvaffaqiyatli rivojlanishi, kasbiy kamolot qobiliyatlarning natijasi sifatida idrok qilinadi. Kasbiy kamolot jarayonida sotsial intellekt rivojlanishini shaxsning individual xususiyatlari kompleks ta'minlaydi. Kasbiy faoliyatga o'tish bir qator bosqichli jarayon bo'lib, ta'limdan mustaqil kasbiy faoliyatga o'tish har bir insonning e'tiborga molik jihati hisoblanadi.

Shaxs kamolotida sotsial intellekt determinanti muammosi bo'yicha ishlarni nazariy tahlil qilish, taklif qilingan shaxs kamoloti konsepsiyasi, ilgari surilgan gipotezalar va o'rganish tamoyillari asosida tadqiqotning bir nechta yo'nalishlari aniqlandi:

birinchidan, shaxs kamolotida sotsial intellekt determinantlarini strukturasini ochib berish, bunda shaxs individualligining ko'p darajali xususiyatlari - psixodinamik, shaxsiy, ijtimoiy-psixologik xususiyatlari bilan bog'liq xarakterini aniqlash;

ikkinchidan, yosh (biologik jinsni hisobga olgan holda) va jinsi (gender o'ziga xosligini hisobga olgan holda) va kasbiy (ijtimoiy va boshqa kasblar vakillari uchun) faoliyatda sotsial intellekt xususiyatlarni belgilash.

uchinchidan, shaxs kamolotida sotsial intellekt determinanti funksiyalarini: tizimni tashkil etuvchi, moslashtiruvchi, uyg'unlashtiruvchi, mexanizmlarni aniqlash;

to'rtinchidan, ijtimoiy kasblar vakillarida sotsial intellektni rivojlanganlik darajalarini aniqlash, shuningdek, shaxs kamolotini ta'minlovchi faktorlarni aniqlash;

beshinchidan, shaxslar - bo'lajak mutaxassislarning ijtimoiy turdagi kasblar bo'yicha sotsial intellektni rivojlantirish imkoniyatlarini eksperimental ravishda aniqlash. Shuningdek, shaxs kamolotini ta'minlovchi sotsial intellekt determinanti bo'yicha psixologik yordam dastur(model)ini ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili

Shaxsning o'zini o'zi ifodalashi hayotning turli sohalarida amalga oshiriladi. Ulardan eng muhimi – kasb sohasi. Bizning tadqiqotlarimizda sotsial intellektning rivojlanish darajasi “inson – inson” kasb sohasida shaxsning o'sishi va o'z-o'zini

ifodalashi omili sifatida ko'rib chiqiladi.

S.S. Belovanning qayd qilishicha, sotsial intellektning alohida komponentlarining yoki u bilan bog'liq parametrlarning (xususan tafakkur) rivojlanishi sotsial intellektning umuman shakllanganlik darajasiga ta'sir ko'rsatmaydi [2.]

V.M. Rusalovning ta'kidlashicha, kamolot parametri har qanday murakkab tizimli ruhiy hosilaga (inson, shaxs, xarakter, intellekt) ega, inson kamoloti jihatlari ro'yxatiga esa muallif ma'naviy, fuqarolik va kasbiy kamolotni qo'shadi. V.M. Rusalovning fikriga ko'ra [4], kamolot tushunchasini ikkita jihatdan ko'rib chiqish mumkin: defenitiv va akmeologik. Alohida ruhiy funksiyalarning defenitiv kamolotga erishishi haqida qachonki ularning parametrlari mazkur populyatsiyada jinsiy jihatdan yetilgan insonning belgilari darajasiga yetishganda gapiriladi. Akmeologik kamolot ruhiy funksiyalar o'zining eng yuqori nuqtasiga erishishini xarakterlaydi.

D. Goleman insonning turli xil kasb faoliyatlariga nisbatan muvaffaqiyatning dastlabki shartlarini aniqladi. Intellektual koeffitsient IQ qator kasblarda emotsional koeffitsient EQ – shaxsning o'z hislarini eshitish, his-tuyg'ularning jo'nbishga kelishini nazorat qilishi, to'g'ri qaror qabul qila olishi, va xotirjam turib, murakkab vaziyatni optimist sifatida baholashdan ortda qoladi. EQ koeffesienti yangi muvaffaqiyat kaliti bo'lib qoldi, u shaxsning kommunikativ ko'nikmalarining va boshqa insonlar bilan samarali munosabatlar o'rnatish mahoratining rivojlanishiga ko'mak beradi. Shaxsning yaxshi rivojlangan emotsional sohasi “aqlda” harakat qilish qobiliyati mexanizmining ishlashida o'ziga xos kompensatsiyalovchi rol o'ynashi mumkin [5]

Keyingi ishlar orasida sotsial intellektning shaxsning kasbiy yo'nalishi bilan bog'liqligini o'rgangan N.A.Aminov va M.V.Molokanovlarning tadqiqotlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi: sotsial intellekt darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, tadqiqot faoliyatiga moyillik shunchalik yuqori bo'ladi. Maxsus qobiliyatlarning ikkala yetakchi komponentlari ham namoyon bo'lgan sub'ektlar amaliy psixologik faoliyatga va shaxslararo biznes aloqa shakllarini amalga oshirish jarayonida auditoriyaga konstruktiv ta'sir ko'rsatishga yuqori moyillik ko'rsatdilar. Bundan tashqari, aniq osonlikcha bo'lgan sub'ektlar hissiy «to'yganlik» sindromi rivojlanishi tendensiyasini kamroq ko'rsatdilar. Maxsus qobiliyatlarning motivatsion tarkibiy qismlari haqida ma'lumot olindi: tadqiqot ishlariga moyillik bilan, altruizmga nisbatan aniq munosabatni aniqlash ehtimoli ko'proq. Mualliflar psixologning professionalligi unda maxsus qobiliyatlarning mavjudligiga, xususan, sotsial intellektiga bog'liqligiga aminlar. [3].

Ijtimoiy talablarning o'sishi kasbning va mutaxassislarning jamiyat hayotidagi o'rnini belgilaydi. Shaxsda kasbiy kamolot bilan sotsial intellekt o'rtasida ma'lum bog'lanishlar mavjud bo'lib, bu aloqani o'rganish orqali shaxsga o'zlariga mos kasb tanlashlari imkoniyatiga ega bo'ladi [1-3].

Tadqiqot metodlari:

1.Dj. Gilfordning “Sotsial intellektni o'rganish” metodikasining moslashtirilgan varianti;

2. E.G'oziening “Barkamol (komil) insonni baholash” metodikasi. Bu metodika ettita blokdan tashkil topgandir. Har bir blok shaxs kamolotining muayyan fazilatlarini va xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi hamda o'ziga xos funksiyani bajaradi

3. Matematik-statistika metodidan foydalanildi.

Muhokama va natijalar. Tadqiqotimiz ob'ektlari pedagog, agrar va iqtisodchi kasb egalari bo'lganligi bois ularning kasbiy kamolotini sotsial intellekt bilan bog'liqligi bo'yicha olingan natijalar, bir tomondan, xilma – xil ko'rsatkichlarga ega bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'zaro solishtirish imkoniyatini beradi. Turli xil kasb egalarining kasbiy va shaxslilik kamolotida sotsial intellekt asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Biz ushbu tadqiqot ishimizda uchta yo'nalish, ya'ni pedagogika, agrar va iqtisod yo'nalishi bo'yicha kasb egalari sotsial intellektini kamoloti bilan qanchalik bog'ligini eksperimental o'rganamiz. To'plangan natijalar 1-jadvalda keltirilgan.

Olingan natijalar jadvalda statistika qoidalariga muvofiq keltirilgan (o'rtacha qiymat, standart og'ish va Student t-mezoni).

“Sotsial intellekt” (1) yo'nalishi bo'yicha uch xil kasb respondentlar bir-biriga yaqin qiymatlarni to'plaganlar, ya'ni pedagoglar (28,5), agrar yo'nalishi kasb egalari (33,1), iqtisod yo'nalishi kasb egalari (33,2) deyarli bir xilda bahoga erishganlar. Ularning yuqori moddiy ta'minlanganlikka qanday erishish borasidagi tasavvurlari keyingi faoliyatlarida o'z aksini topgan va u ushbu kasb egalarining shaxsi va sotsial intellekt o'rtasidagi uyg'unlik natijasi sifatida gavdalanadi. Bu ularda ijtimoiy munosabatlarga kirishib, shaxsiy hayot tarzini shakllantirib borganlar, mataxassis sifatida kamol topishiga o'z ta'sirini o'tkazayotgan bo'lishligi ehtimol. Ammo taqdim etilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, iqtisodchilar orasida ijtimoiy intellekt balli (33,2) boshqa kasblarga qaraganda yuqoriroq bo'lgan. Bu iqtisodiy sohadagi ishlar ijtimoiy intellektning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muloqot, shaxslararo o'zaro ta'sir va nizolarni hal qilishda yuqori ko'nikmalarni talab qilishi mumkin. Iqtisodchilar boshqa kasblarga qaraganda allaqachon yuqori darajadagi ijtimoiy intellektga ega bo'lishi mumkin. Bu ularning shaxsiy imtiyozlari, shaxsiy xususiyatlari yoki ta'lim darajasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Kasblar orasidagi ijtimoiy intellekt ballaridagi farqlarni yaxshiroq tushunish uchun qo'shimcha tadqiqotlar talab etiladi. Iqtisodchilar orasida ijtimoiy intellektning qaysi o'ziga xos jihatlari ko'proq rivojlanganligi va bu farqlar ularning kasbiy faoliyatiga qanday ta'sir qilishi mumkinligini o'rganish mumkin.

Kasblar o'rtasidagi ijtimoiy intellekt ballaridagi farqlar nafaqat guruh ichidagi individual farqlar, balki kasbning o'ziga xos xususiyatlari, ish konteksti va kasbiy faoliyat talablari bilan ham bog'liq bo'lishi mumkinligini hisobga olish muhimdir.

Umuman olganda, psixologik tahlil kasblar o'rtasida ijtimoiy intellekt ko'rsatkichlarida farqlar mavjudligini ko'rsatadi. Keyingi tadqiqotlarda ishning mazmuni, kasbning xususiyatlari va har bir kasbda ijtimoiy intellektning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan boshqa omillarni hisobga olish kerak.

“Shaxs yo'nalganlik” (2) yo'nalishi bo'yicha uch xil kasb respondentlar ya'ni pedagoglar (30,45), agrar yo'nalishi kasb egalari (29,8), iqtisod yo'nalishi kasb egalari (30,75) bahoga erishganlar. Bu ushbu kasblardagi respondentlar orasida shaxs yo'nalganlik o'xshash darajasini ko'rsatadi. Har uchala kasbda ham o'xshash ko'rsatkichlar bo'lganligi sababli, ushbu kasblardan respondentlar shaxsiy yo'nalish sohasida o'xshash imtiyozlar, motivatsiyalar va qadriyatlarga ega deb taxmin qilish mumkin. Shunga o'xshash ballar har uch kasbdagi respondentlar shaxsiy yo'nalish sohasida umumiy qadriyatlar va ustuvorliklarga ega ekanligini ko'rsatishi mumkin. Bu ularning kasbiy faoliyatida shaxsiy yo'nalish va motivatsiya muhimligini ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqot natijalaridan ko'rinib turibdiki, iqtisodchilar «shaxsiy yo'naltirish» (30,75) toifasida o'qituvchilar (30,45) va agrar yo'nalishi kasb egalari (29,8) bilan solishtirganda eng yuqori ball to'pladilar.

Iqtisodchilarning yuqori ko'rsatkichlarini kasb xususiyatlari va talablarining shaxsiy yo'nalishga ta'siri bilan izohlash mumkin. Iqtisodiyot kasbi raqobat, yutuq, oqilona fikrlash va muvaffaqiyatga intilishga urg'u berishni o'z ichiga olishi mumkin. Bu jihatlarda iqtisodchilarning shaxsiy yo'nalishi va motivatsiyasiga ta'sir qilishi mumkin.

Iqtisodchilarning shaxsiy e'tiborini kasbning umumiy qadriyatlari va ustuvorliklari bilan bog'lash mumkin. Masalan, moliyaviy mustaqillikning ahamiyati, martaba o'sishiga intilish, natijalar va samaradorlikka e'tibor berish.

«Shaxsga yo'naltirilganlik» komponenti bo'yicha iqtisodchilarning yuqori ball olish sabablarini aniqroq tushunish uchun qo'shimcha tadqiqotlar, shu jumladan iqtisodchilarning shaxsiy xususiyatlari bilan bog'liq bo'lgan boshqa omillarni tahlil qilish tavsiya etiladi.

Shaxsiy yo'nalishga kasb va ish konteksti ta'sir qilishi mumkinligini hisobga olish muhimdir. Turli kasblarning o'ziga xos xususiyatlari va talablari bo'lishi mumkin, bu respondentlarning shaxsiy yo'nalishi va motivatsiyasiga ta'sir qilishi mumkin.

Psixologik tahlil o'qituvchilar, agrar va iqtisodchilar o'rtasidagi «shaxsga yo'naltirilganlik» ko'rsatkichlarining o'xshashligini ko'rsatadi. Ularning shaxsiy yo'nalishi va motivatsiyasini aniqroq tushunish uchun keyingi tadqiqotlar, jumladan, ma'lumotlarni chuqurroq tahlil qilish va normativ ma'lumotlar bilan taqqoslash talab qilinishi mumkin. Shuningdek, individual farqlarni va respondentlarning shaxsiy yo'nalishiga kasbning ta'sirini hisobga olish muhimdir.

“Shaxsning umumiy xususiyatlari ” (3) yo'nalishi bo'yicha har bir kasb egalari quyidagi ballar qiymatlarni ko'rsatadi: o'qituvchilar (29,5), agrarchilar (29,2), iqtisodchilar (29,7). Barcha uch kasbdagi respondentlarga xos bo'lishi mumkin bo'lgan shaxsning umumiy xususiyatlarini aniqlashga harakat qilamiz. Masalan, bu o'ziga ishonch darajasi, o'zini o'zi boshqarish, introversiya yoki ekstroversiya va boshqa jihatlar bo'lishi mumkin. Respondentlarning shaxsning umumiy xususiyatlariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan individual farqlar, ta'lim, ish tajribasi va boshqa jihatlar kabi boshqa omillarning mumkin bo'lgan ta'siri ham hisobga olinadi.

1-жадвал

Турли хил касб эгаларининг kamoloti va sotsial intellekt natijalari

Komponentlar	Pedagoglar N=80			Agrarchilar N=91			Iqtisodchilar N=78		
	O'.a.q	δ	t	O'.a.q	δ	t	O'.a.q	δ	t
Sotsial intellekt	28,5	3,317	2.24	33,13	3,74	3.26	33,2	3,74	6.10
Shaxs yo'nalganlik	30,45	4,27	2.75	29,8	3,30	3.75	30,75	4,08	3.61
Shaxsning umumiy xususiyatlari	29,5	3,28	1.95	29,2	3,71	2.95	29,7	3,25	5.74
Shaxsning o'ziga xos xususiyatlari	29,1	3,96	3.99	29,6	5,05	3.89	29,1	3,96	4.91
Ijtimoiy ta'sir etuvchanlik	29,15	3,75	3.42	29,33	4,48	3.65	29,5	3,76	5.26
Tashkilotchilikka qobiliyatlilik	28,75	3,31	3.26	28,87	3,14	4.25	29,15	3,18	6.38
Tashkilotchilik qobiliyatining individual farqlari	13,3	4,1	4.38	15,07	3,31	6.02	13,3	4,09	6.47

“Shaxsning o'ziga xos xususiyatlari” (4). Har bir kasb uchun berilgan ballar respondentlarning shaxsiy xususiyatlarining o'xshashligini ko'rsatadi. O'qituvchilar 29,1, fermerlar 29,6, iqtisodchilar 29,1 ball oldi. Bu shuni anglatadiki, barcha uch kasbdagi respondentlar ushbu sohada o'xshash shaxsiy xususiyatlarga ega. Masalan, bu barqarorlik, yaxlitlik, mas'uliyat yoki boshqa bo'lishi mumkin. Bu respondentlarning shaxsiy xususiyatlariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan individual farqlar, ish tajribasi, ta'lim va boshqa omillar bilan bog'liq. Ushbu uch xil kasbdagi respondentlarning shaxsiy xususiyatlarining o'xshashligini ko'rsatadi. Biroq,

natijalarni aniqroq tushunish va talqin qilish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish va har bir kasbdagi respondentlarning shaxsiy xususiyatlariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan boshqa omillarni hisobga olish tavsiya etiladi.

"Ijtimoiy ta'sir etuvchanlik" (5) yo'nalishi bo'yicha har bir kasb bo'yicha berilgan ballar respondentlar o'rtasidagi ijtimoiy sezgirlik darajasining o'xshashligini ko'rsatadi. O'qituvchilar 29,15 ball, qishloq xo'jaligi mutaxassislari 29,33 ball, iqtisodchilar 29,5 ball to'plashdi. Bu shuni anglatadiki, har uchala kasbdagi respondentlar ushbu yo'nalishda bir xil ijtimoiy sezgirlik darajasiga ega.

Ijtimoiy sezgirlik hissiy va ijtimoiy signallarni idrok etish, tushunish va ularga javob berish qobiliyatini, shuningdek, boshqa odamlarga nisbatan g'amxo'rlik va hamdardlik ko'rsatish qobiliyatini anglatadi. Masalan, bu empatiya, boshqa odamlarning ehtiyojlariga e'tibor, hamkorlik qilish qobiliyati va bo'lishi mumkin. Ushbu uchala kasb egalarining o'xshash ballar to'plashiga qaramay, har bir kasbda ijtimoiy sezgirlik darajasida o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Bu respondentlarning ijtimoiy ko'nikmalari va hissiy intellektiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan individual farqlar, ish tajribasi, ta'lim va boshqa omillar bilan bog'liq bo'ladi.

"Tashkilotchilikka qobiliyatlilik" (6) yo'nalishi bo'yicha har bir kasb bo'yicha berilgan ballar respondentlarning tashkilotchilik qobiliyati darajasining o'xshashligini ko'rsatadi. O'qituvchilar 28,75, qishloq xo'jaligi mutaxassislari 28,87, iqtisodchilar 29,15 ball oldi. Demak, respondentlarning uchala kasbi ham ushbu sohada tashkilotchilik qobiliyati bir xil darajada. Ushbu o'lchovdagi yaqin ballar har uch kasbdagi respondentlar orasida tashkilotchilik qobiliyatida umumiy xususiyatlar mavjudligini ko'rsatadi. Masalan, bu rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish qobiliyati, shuningdek, belgilangan maqsadlarga erishish uchun resurslardan samarali foydalanish bo'lishi mumkin. Respondentlar ballari o'xshash bo'lishiga qaramay, har bir kasbda tashkiliy qobiliyat darajasida o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Bu respondentlarning tashkiliy qobiliyatlari va qobiliyatlariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan individual farqlar, ish tajribasi, ta'lim va boshqa omillar bilan bog'liq bo'ladi.

Natijalardan ko'rinib turibdiki, iqtisodchilar tashkilotchilik qobiliyati (29,15) bo'yicha yuqori ball to'plagan bo'lsa, o'qituvchilar (28,75) va qishloq xo'jaligi mutaxassislari (28,87) biroz pastroq ball olgan. Bu iqtisodchilarning iqtisod sohasidagi mutaxassislar sifatida, tashkilotchilik qobiliyatining yuqori darajasiga ega bo'lishi mumkin, chunki ularning ishi resurslar, loyihalar va vazifalarni rejalashtirish, muvofiqlashtirish va boshqarish bilan bog'liq. Bu muayyan tashkiliy va boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish va ulardan foydalanishni talab qilishi mumkin.

"Tashkilotchilik qobiliyatining individual farqlari" (7) yo'nalishi bo'yicha nisbatan past ko'rsatkichlarga ega. Ya'ni o'qituvchilar-13,3, agrarchilar-15,07, iqtisodchilar - 13,3 ballarni tashkil etdi. Har bir kasb egalari (o'qituvchilar, agrarchilar, iqtisodchilar) past ball respondentlarda tashkilotchilik qobiliyatining yetishmasligini anglatmaydi. Ushbu tadqiqotda har uch kasbdagi respondentlar ushbu sohada nisbatan past ball to'plashgan, ammo ular boshqa kontekst va vaziyatlarda muhim tashkiliy ko'nikmalarga ega bo'lish ehtimolini istisno qilmaydi.

Pedagog, agrar va iqtisodchi yo'nalishi kasb egalarida sotsial intellekt va shaxs kamoloti tizimi o'rtasidagi uyg'unlikni yana bir bor tasdiqladi. Bunda bir qancha sohalar bilan musbat korrelyatsiya koeffitsientini va ishonchlilik darajasini hosil qilganligi fikrimizni tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra pedagoglarda sotsial intellekt va shaxs kamoloti o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik $r(SI, ShK)=0,74$ ga teng. Bunda pedagoglarning Ijtimoiy intellekt va shaxslilik rivojlanishi o'rtasida o'rtacha ijobiy munosabat mavjud. Bu shuni anglatadiki, ijtimoiy intellekt darajasi yuqori bo'lgan o'qituvchilar shaxslilik kamolotiga ega. Biroq, bu munosabatlar juda kuchli emas.

Shu bilan birgalikda agrar yo'nalishi kasb egalarida ijtimoiy intellekt va shaxs kamoloti o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik $r(SI, ShK)=0,83$ ga teng. Qishloq xo'jaligi

mutaxassislari ($r = 0,83$): Ijtimoiy intellekt va shaxslilik kamoloti o'rtasida yuqori darajada bog'liqlik mavjud. Korrelyatsiya koeffitsienti kuchli ijobiy munosabatlarni ko'rsatadi, ya'ni ijtimoiy intellekt darajasi yuqori bo'lgan qishloq xo'jaligi mutaxassislari ko'proq shaxslilik kamolotiga ega.

Ammo, iqtisodchi yo'nalishi kasb egalarida ijtimoiy intellekt va shaxs kamoloti o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik $r(SI, ShK) = 0,99$ ga teng. Ushbu yuqori korrelyatsiya koeffitsienti o'zgaruvchilar o'rtasidagi juda kuchli aloqani ko'rsatadi. Bu korrelyatsiya koeffitsienti $r = 0,99$ yuqoridagi pedagog va agrar yo'nalish kasb egalariga qaraganda ikki o'zgaruvchi o'rtasidagi kuchli aloqani ko'rsatdi. Demak, iqtisodchi kasb egalari boshqa kasb egalariga qaraganda sotsial intellekti yuqori darajada rivojlangan. Shuningdek, sotsial intellekt bilan shaxs kamoloti komponentlari o'rtasida kuchli korrelyatsion aloqa borligidan dalolat beradi.

Boshqakasblargan nisbatan iqtisodchilarda ijtimoiy intellekt va shaxslilik rivojlanishi o'rtasidagi kuchli bog'liqlik uchun bir nechta mumkin bo'lgan tushuntirishlarni taklif qilishi mumkin. Ijtimoiy o'zaro munosabatlarga yuqori talablar: iqtisodchi kasbi turli odamlar, jumladan mijozlar, hamkasblar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan tez-tez muloqot qilishni o'z ichiga olishi mumkin. Iqtisodchilar ko'pincha jamoalar bilan ishlaydi, muzokaralar olib boradi va boshqalarga ma'lumot taqdim etadi. Bunday talablar ijtimoiy intellektni rivojlantirish va undan foydalanishni rag'batlantirishi mumkin, bu esa pirovardida shaxslilikning rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin.

Ijtimoiy intellekt hissiy intellekt bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u o'zining va boshqalarning his-tuyg'ularini tan olish, tushunish va boshqarish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Odamlarning xatti-harakatlarini tushunish va tahlil qilish muhim bo'lgan iqtisodiy sohada hissiy intellektual kompetensiya muhim rol o'ynashi mumkin. Iqtisodchilar yuqori hissiy intellektga ega bo'ladi.

Analitik ko'nikmalar va strategik fikrlash: Iqtisodiy sohada ko'pincha murakkab ma'lumotlarni tahlil qilish, tendentsiyalarni bashorat qilish va strategik qarorlar qabul qilish kerak. Bunday tahliliy yondashuv nafaqat kognitiv qobiliyatlarni, balki iqtisodiy omillar kontekstida inson xatti-harakatlarini tushunish va bashorat qilish qobiliyatini ham talab qilishi mumkin. Ijtimoiy intellekt bu jarayonda iqtisodchilarga odamlarning xulq-atvorini yaxshiroq tushunish, ular bilan o'zaro munosabatda bo'lish va bashorat qilishda yordam berish orqali muhim rol o'ynashi mumkin, bu esa pirovardida ularning shaxslilik kamolotini rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin.

Umuman olganda, iqtisodchilarda ijtimoiy intellekt va shaxslilik rivojlanishi o'rtasidagi kuchli bog'liqlik ushbu kasbning xususiyatlari va talablari, jumladan, ijtimoiy o'zaro munosabatlarga qo'yiladigan yuqori talablar, hissiy intellektning roli va tahliliy qobiliyatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Xulosalar. Tadqiqotda pedagog, agrar va iqtisodchi yo'nalishi kasb egalarida sotsial intellekt va shaxs kamoloti tizimi o'rtasidagi musbat nuqtai nazaridan turib ham natijalar tahlil qilingan. Masalan, pedagoglarda sotsial intellekt va shaxs kamoloti o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik $r = 0,74$ ga teng.

Agrar yo'nalishi kasb egalarida ijtimoiy intellekt va shaxs kamoloti o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik $r(SI, ShK) = 0,83$ ga teng. Iqtisodchi yo'nalishi kasb egalarida ijtimoiy intellekt va shaxs kamoloti o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlik $r = 0,99$ ga teng. Bu korrelyatsiya koeffitsienti $r = 0,99$ yuqoridagi pedagog va agrar yo'nalish kasb egalariga qaraganda ikki o'zgaruvchi o'rtasidagi kuchli aloqani ko'rsatdi.

Kasb egalarida ijtimoiy intellekt va shaxslilik rivojlanishi o'rtasidagi kuchli bog'liqlik qanchalik aniq hamda yuqori darajada bo'lsa, kasbiy rivojlanish jarayoni anchagina samarali kechadi. Shuningdek, shaxs mutaxassis sifatida shakllanishi uning kamoloti bilan ijtimoiy intellekt uyg'unlashgan bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Avlaev O. U. Gender differences of social intelligence in student development. Scientific journal «Psychology». 2021. № Pages 1, 34-41.

2. Avlaev, O. U. (2021). TALABALAR KASBIY KAMOLOTIDA USTANOVKALARNING O'RNI. Academic research in educational sciences, 2(10), 1247-1258.
3. Агеев, В.С. Механизмы социального восприятия / В.С. Агеев // Психологический журнал. – 1989. – Т.10. – №2. – С.63-71.
4. Крайг, Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2000. –992 с.
5. Линн, Р. Расовые различия в интеллекте : Эволюционный анализ / Р. Линн. – М. : Профит Стайл. – 2010. – 304 с
6. Umirovich, A. O. (2021). FACTORS, INFLUENCE ON STUDENT DEVELOPMENT. INFORMATION TECHNOLOGY IN INDUSTRY, 9(3), 945-953.